XALQARO BAHOLASH DASTURI ASOSIDA BO‘LAJAK BOSHLANG‘ICH SINF O‘QITUVCHILARINI METODIK TAYYORGARLIGINI TAKOMILLASHTIRISHNING MAVJUD HOLATI

Bayzakova Malika
Guliston davlat pedagogika instituti
Boshlang‘ich ta’lim metodikasi kafedrasi katta o‘qituvchisi,
pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori(PhD)

Annotatsiya: Ushbu maqolada xalqaro baholash dasturlari asosida bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarining metodik tayyorgarligini takomillashtirishning mavjud holati tahlil qilinadi. O‘zbekiston ta'lim tizimidagi yangilanishlar va xalqaro standartlarga moslashish jarayonida, o‘qituvchilarning metodik ko‘nikmalari va pedagogik kompetensiyalarini oshirish zarurati muhim ahamiyatga ega.

Kalit so‘zlar: PIRLS, metodika, o‘qituvchi, talaba, strategiya, psixologiya, didaktika, xorijiy tajriba, texnologiya.

Аннотация: В данной статье анализируется текущее состояние совершенствования методической подготовки будущих учителей начальной школы на основе международных программ оценки. В процессе обновления системы образования Узбекистана и адаптации к международным стандартам, необходимость повышения методических навыков и педагогических компетенций учителей приобретает большое значение.

Ключевые слова: ПИРЛС, методология, учитель, ученик, стратегия, психология, дидактика, зарубежный опыт, технология.

Abstract: This article analyzes the current state of improving the methodological training of future primary school teachers based on international assessment programs. In the process of updating the education system of Uzbekistan and adapting to international standards, the need to improve the methodological skills and pedagogical competencies of teachers is of great importance.

Keywords: PIRLS, methodology, teacher, student, strategy, psychology, didactics, foreign experience, technology.

Respublikamizda so‘ngi yillarda ta’lim tizimida bo‘lajak o‘qituvchilarning o‘zini-o‘zi boshqarish, o‘zini-o‘zi rivojlantirish va pedagogik-psixologik, ilmiy-metodik, pragmatik-akseologik bilimlarini oshirishning samarali mexanizmlarini joriy etish yosh avlodning ma’naviy-ma’rifiy, intellektual qadriyatli, kognitiv-kommunikativ rivojlanishini me’yor va sifat jihatdan yuqori ko‘rsatkichli boshqichga ko‘tarishning me’yoriy asoslari yaratilmoqda. “Xalqaro ekspertlarni jalb qilgan holda o‘qituvchilarga malaka toifalarini berish tartibini tubdan qayta ko‘rib chiqish hamda malakani baholash metodikasi asosida adolatli va shaffof tizimni joriy etish, ma’naviy tarbiyani baholashning ilmiy asoslangan indikatorlarini ishlab chiqish” ustuvor vazifa qilib belgilangan. Shu nuqtayi nazardan, bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarning xalqaro baholash dasturi asosida metodik tayyorgarligini xorijiy tajribalar va zamonaviy texnologiyalar asosida rivojlantirishning didaktik imkoniyatlari kengayadi.

O‘zbekiston Respublikasining 2020-yil 23-sentabrdagi “Ta’lim to‘g‘risida”gi O‘RQ-637-son Qonuni[1], O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi PF-60-son “2022-2026-yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida”[2]gi, 2019-yil 8-oktabrdagi PF-5847-son “O‘zbekiston Respublikasi oliy ta’lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”[3]gi qarorlari hamda mazkur faoliyatga tegishli boshqa me’yoriy-huquqiy hujjatlarda belgilangan vazifalarni amalga oshirishda ushbu ilmiy izlanishimiz muayyan darajada xizmat qiladi.

Bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarining metodik tayyorgarligini takomillashtirish jarayonida ta’lim subyektlarining izchil, mazmunli, mantiqiy fikrlash qobiliyatini, mantiqiy tafakkurini, mulohaza, mushohada qilish xususiyatlarini subyektiv munosabat bildirish, ravon so‘zlash, aksiologik nutq madaniyatini, o‘zbek adabiy tili me’yorlariga asoslangan yozma nutq savodxonligini o‘stirish, kommunikativ kompetensiyasini va o‘zini-o‘zi anglash salohiyatini takomillashtirish, nutqiy-kognitiv,

lisoniy-pragmatik kompetensiyaviy faoliyatini kengaytirish, o‘z fikrini og‘zaki va yozma tarzda bayon qila olish malakalarini o‘quv dasturlarida belgilangan talablar asosida tarkib toptirish muhim ahamiyat kasb etadi.

Taniqli pedagog-psixolog olima, professor B.S.Abdullayeva[4, 100-b] PIRLS xalqaro baholash dasturida Rossiyaning bir necha yillik ishtiroki va natijasini tahlil qilgan holda shunday samarali mushohadalarni bayon qilib: “ota-onalari tomonidan o‘qishga katta qiziqish uyg‘otilgan bolalar PIRLS bo‘yicha eng yuqori ball to‘plaganligi, ota-onalar orasida o‘qish savodxonligiga qiziqishining pasayishi to‘rtinchi sinf o‘quvchilarining o‘qish kompetensiyasi ko‘rsatkichining kamayishiga olib kelgan”ligini ta’kidlagan. Bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarini PIRLS xalqaro baholash dasturi asosida o‘qitishga metodik tayyorgarligini takomillashtirishda pedagog-psixolog olimaning fikr va mulohazalariga tayangan holda boshlang‘ich ta’lim tizimi natijadorligida oila muhitining, ota-onaning boshqaruv menejmenti bo‘yicha egallangan faoliyatlar funksiyasi diqqatga sazovordir.

Tadqiqot ishida matnli o‘qitish bo‘yicha paradigmaning mazmuni tariqasida quyidagi faoliyatli funksiya keltirilgan. Bular: bo‘lajak o‘qituvchi (subyekt) ↔o‘quv materiali↔matnlar va axborotlar↔ta’limiy vositalar↔o‘zini o‘zi rivojlantirish↔mantiqiy fikrlash↔o‘qituvchi (boshqaruvchi).

Paradigmaning eng yuqorisi mantiqiy fikrlashning o‘quv jarayonida o‘quvchilarga singdirish uchun quyidagi tavsiyalarni berish mazmunli faoliyatni tashkil etadi: boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining intellektual qobiliyatlarini rivojlantirishga doir matnlar bilan ishlashga yo‘naltirish; matn ustida ishlash, ona tili, o‘qish savodxonligi darsliklaridagi badiiy, ilmiy, tasviriy, hikoya matnlarini tanlanishni kompleks holatda o‘rganib chiqish; boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining yoshi va psixologik holatini inobatga olgan holda qiziqishlarini, mehnatsevarligini, insonparvarligini o‘zida mujassam qilgan akmeologik ko‘nikmani tarkib toptirish; ona tili, o‘qish savodxonligi darsliklaridagi matnni o‘qib, uni tushunish bo‘yicha bilim va malakalarni hosil qilish uchun multimediali, ta’limiy rolli o‘yinlar orqali ijodiy yondashib to‘garaklar o‘tkazish; bo‘lajak o‘qituvchilarning xalqaro baholash dasturi asosida metodik tayyorgarligini takomillashtirishga doir aksiologik integrativ mazmunga ega didaktik tamoyillar ishlab chiqish va uni amaliyotga tadbiq qilish; xalqaro baholash dasturi asosida bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarining metodik tayyorgarligini takomillashtirish mazmunini boyituvchi xalqaro tajribalar standartlaridan andoza olgan turli ko‘rinish, raqamli texnologiyalar asosida modulli o‘quv metodik ta’minot yaratish; nostandart, algoritmik, maxsus grammatik, nutqiy, lisoniy, mantiqiy mohiyatni ifoda qilgan qiziqarli mashq va topshiriqlar to‘plamini ishlab chiqish hamda amaliyotga tadbiq qilish; bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilari uchun xalqaro baholash dasturi asosida metodik tayyorgarligini takomillashtirishga oid taqdimot nutqi, ochiq dars ishlanmasi, uslubiy metodik qo‘llanmalar tuzish; bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarining metodik tayyorgarligini takomillashtirishga mo‘ljallangan kreativ faoliyatni o‘stiruvchi platformalar yaratish.

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini PIRLS xalqaro baholash dasturiga tayyorlashda bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilari PIRLSning baholash tizimidagi quyidagi

parametrlarini bilishlari lozim: baholash mezonining tarkibi; mulohaza yuritishning muhim bo‘lgan kognitiv o‘lchovi.

PIRLS xalqaro baholash dasturining mazmunini ona tili, o‘qish savodxonligi, matn ustida ishlash konseptualligida o‘zaro differensiallik aspektlari yoyilmasiga izoh berilgan. Xalqaro baholash dasturi asosida bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarining metodik tayyorgarligini takomillashtirishda ta’limiy o‘quv vositalar, xususan, mantiqiylikka asoslangan kontekstning o‘rni salmoqli ahamiyatga ega ekanligi ifoda qilingan.

Mantiqiy-faoliyatni loyihalashtirish texnologiyasi: tinglovchilarga tarqatilgan materiallarni ular tomonidan yakka va guruh holatida o‘zlashtirib olishlari hamda o‘zaro suhbat-munozara orqali, turli savollar orqali tarqatma materiallar, undagi matnlar qay darajada o‘zlashtirilganini nazorat qilish.

Axborotlar bilan ishlash metodi: talabalarning berilgan axborot matnidan asosiy g‘oyani anglash, uni ajratish, axborotlarni izlab topsih va tahlil qilishga doir topshiriqlar tuzish ko‘nikmasini hosil qilish.

Bajarilish tartibi: ijtimoiy tarmoqlar, gazeta, jurnallar yoki o‘quv adabiyotlaridan axborot matnlari tanlab olinadi.

Mutanosiblik asosidagi mantiqiylik metodi: talabalarni matnni mantiqiy tahlil qilishga o‘rgatish, mantiqan nomutanosib mazmunli gaplarni topish va qayta tuzish orqali mazmunli matn tuzish ko‘nikmalarini rivojlantirish.

Bajarilish tartibi: talabalarga mazmunan noto‘g‘ri shakllantirilgan gaplar yozilgan kartochkalar tarqatiladi. Talabalar gapni mazmunan to‘g‘ri yozishlari va gapning asosiy g‘oyasi asosida matn tuzishlari talab qilinadi.

Xalqaro baholash dasturi asosida tashkil etilgan ko‘rsatkichlarning algoritmik xususiyatlari: baholash obyekti fan mazmuni bilan o‘quv faoliyatini shakllantirish; baholash predmeti o‘quv fanlari tarkibiga tegishli vositalardan foydalangan holda o‘quv va amaliy muammolarni hal qilish qobiliyati; baholash tartibi ichki to‘plangan baholash, yakuniy baho, tashqi baholash; baholash talablari obyektiv va adolatli, aniq va tushunarli bo‘lish, rag‘batlantiruvchi funksiyani bajarish, o‘zini o‘zi anglash, shaxsiy professional qobiliyatlarini tarkib toptirish; bilimni baholash mavzu bo‘yicha bilimlar hajmi, o‘rganilgan mavzuni tushunish, natijaviy-mantiqiy maqsadga erishish uchun kitobxonlik madaniyatini oshirish, tizimlashtirish darajasi va bilim chuqurligi, bilimlarning samaradorligi, amaliy muammolarni hal qilish uchun ularni qo‘llash qobiliyati; ko‘nikmalarni baholash ko‘nikma va qobiliyat tarkibi, aniqlik, kuchlilik, ko‘nikma va qobiliyatlarning moslashuvchanligi, ko‘nikmalarni amaliyotda qo‘llash qobiliyati, xatolar mavjudligi, ularning soni, tabiati va ishga ta’siri.

Tadqiqot davomida bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarini PIRLS xalqaro baholash dasturi asosida o‘qitish metodikasini rivojlantirish modeli ishlab chiqilgan. Ishlab chiqilgan xalqaro baholash dasturi asosida bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarning metodik tayyorgarligini takomillashtirish modeli mazmunli-maqsadli komponent, ko‘rgazmali-izohli komponent, tashkiliy-faoliyatli komponent, natijaviy-baholash komponentilaridan iborat. Pedagogik jarayondagi amalga oshirilayotgan tizimning asosiy tarkibiy qismlari sifatida tadqiqotda o‘zaro faoliyatdagi maqsad,

vazifalar, metodlar, vositalar, shart-sharoitlar, shakllar va bunda erishish mumkin bo‘ladigan natijalarni ajratib ko‘rsatadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. O‘zbekiston Respublikasining 2020-yil 23-sentabrdagi “Ta’lim to‘g‘risida”gi O‘RQ-637-son Qonuni. https://lex.uz/docs/-5013007

2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi PF-60-son “2022-2026-yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida”gi qaror. https://lex.uz/uz/docs/-5841063

3. Abdullaeva B.S. Fanlararo aloqadorlikning metodologik didaktik asoslari. Ped.fan.dok.diss. Toshkent.: TDPU,2006. 263 bet.

4. Qosimova K., S.Matchonov, X.G‘ulomova , Sh.Yo‘ldosheva, Sh.Sariev, Ona tili o‘qitish metodikasi. – T.: Noshir, 2009, 352 bet

5. Кузовлева Н. Развитие методического мышления протсессе профессионалной подготовки будущего учителя. Дисс.к.п.н. Липеск, ст.223.